

אבהות הומוסקסואלית בישראל: תמונת מצב והיבטים פסיכולוגיים-מחקריים עדכניים

גבע שנקמן לכבר

מאמר זה סוקר בקצרה את נושא האבהות ההומוסקסואלית תוך שימת דגש על ההקשר הישראלי. מוצגים ממצאי מחקרים עדכניים שנערכו בישראל, ואשר מצביעים על רצון עז של גברים הומוסקסואלים בישראל להיות אבות, קשיים בתהליך זה, וקישורם לפגיעות לדיכאון. עוד מוצגים ממצאים המראים כיצד אבהות הומוסקסואלית מקושרת עם עלייה ברוחה פסיכולוגית, וכיצד ממצאים אלו שונים ממצאים בקרב אבות הטרוסקסואלים. לסיום נסקרת ספרות על אודות היעדר הבדלים במצבם של ילדים הגדלים במשפחות חד-מיניות לעומת ילדים הגדלים במשפחות הטרוסקסואליות.

רקע

מבנה המשפחה המסורתי, המורכב מגבר ואישה, אותגר בעשרות השנים האחרונות לאור שינויים סוציולוגיים, פוליטיים, משפטיים וטכנולוגיים. פריצת דרך בטכנולוגיות פריון לצד שינויים בחקיקה הובילו להופעתן של יותר ויותר משפחות חד-מיניות. נשים לסביות נעזרות כעת יותר מבעבר בתרומת זרע מהארץ ומחול, ויש עלייה חדה בילודה בקרב גברים הומוסקסואלים, תופעה שאף כונתה כתקופת "gayby boom" של האוכלוסייה ההומוסקסואלית בישראל.

נתונים עדכניים מסקר הבריאות הלאומי בארה"ב מעריכים כי למעלה מ-200,000 ילדים מתחת לגיל 18 גדלים במשפחות חד-מיניות, וכי למעלה ממיליון ילדים גדלים עם אם יחידנית לסבית או אב יחידני הומוסקסואל (Gates, 2014). בישראל, לרגע זה, אין נתונים מדויקים על אודות שכיחות המשפחות החד-מיניות, אם כי הערכות של ארגון משפחה חדשה לגבי אבהות הומוסקסואלית מכוונות לטווח שבין מאות לכמה אלפים.

גברים הומוסקסואלים הפכו עד לפני כעשור לאבות בעיקר דרך נישואים קודמים לאישה הטרוסקסואלית, אימוץ כהורה יחידני ממדינות מזרח אירופה, או חבירה לאישה לצורך הורות משותפת. בעשור האחרון חלה עלייה חדה במספר הומוסקסואלים שהופכים לאבות דרך פונדקאות בחו"ל. לאחר שנתיבי פונדקאות שבעבר התאפשרו דרך הודו ותאילנד נסגרו, נותרו פעילים נתיבים דרך ארה"ב כמו גם מדינות נוספות במזרח. יש גם לציין כי שינויים בחוקי אימוץ בארץ פתחו אפשרויות לתהליכי אימוץ מקומיים בפני גברים הומוסקסואלים.

החברה הישראלית והומוסקסואליות

החברה הישראלית מציגה עמדות מתנגשות באשר להומוסקסואליות. מבחינה משפטית, ישראל נחשבת כמתקדמת יחסית בכל הנוגע

לחקיקה המעגנת זכויות להומואים וללסביות (לדוגמה, אימוץ כזוג וכיחידים בארץ, אימוץ ילד של בן הזוג, צו הורות פסיקתי המייצג הכרה אוטומטית בהורות של שני בני הזוג ללא קשר לזיקה הגנטית, ועוד). כמו כן, הייצוג ההומוסקסואלי במדיה הלך וגבר תוך עלייה ברורה בנראות של תאים משפחתיים חד-מיניים. לצד זאת, נישואים חד-מיניים כמו גם שינויים בחקיקה באשר לפונדקאות בארץ לזוגות חד-מיניים, עדיין נמצאים בלבו של ויכוח ציבורי, פוליטי ומשפטי. כמו כן, החברה הישראלית, מאופיינת כחברה פטריארכלית בעיקרה, הדבקה בסטראוטיפים לגבי גבריות, ומגנה הומוסקסואליות. סטראוטיפים אלה מחזקים על ידי המלחמות התדירות באזור ומרכזיות האקלים הצבאי בחיי היום-יום. על אלה יש להוסיף את הישענות הדת על החוק התנכ"י, אשר מתקיף ושולל הומוסקסואליות גברית, ומקדם הטלת סנקציות וסטיגמה על אוכלוסייה הומוסקסואלית.

המפגש שבין משפחתיות, הומוסקסואליות והחברה הישראלית

החברה הישראלית מאופיינת בכך שהיא מעריכה מאוד משפחתיות וילודה. בהתאם, אחוזי הילודה בארץ גבוהים יותר ביחס למרבית המדינות באירופה וישנה תמיכה מסיבית בכל הקשור בפריון הטרוסקסואלי (מספר קליניקות הפריון מהגבוהות בעולם ביחס לגודל האוכלוסייה, ומימון קופות החולים לתהליכים יקרים רבים הקשורים בפריון). גברים הומוסקסואלים, הנוולדים לחברה זו המקדשת פריון, מפנימים במהלך חייהם בתהליכי החברות את חשיבות המשפחתיות כמו גם את הרצון לזוגיות והורות. ואכן, במחקר עדכני (Shenkman, 2012) נמצא כי בקרב מדגם של 183 גברים הומוסקסואלים שאינם אבות, 68.2% הביעו רצון עז להפוך להיות הורים, ו-91% מבין אלו שאינם בזוגיות, הביעו רצון עז להיות בקשר זוגי. ממצאים אלה גבוהים משמעותית מנתונים מקבילים שהתקבלו בארה"ב (Riskind & Patterson, 2010). לצד זאת, וכפי שהוזכר קודם, החברה הישראלית מערימה קשיים באשר למיסוד זוגיות חד-מינית וגם באשר לתהליכים המאפשרים הפיכה להורה הומוסקסואל (לדוגמה, אין אפשרות

ובווייתורים בציר ההתפתחות האישית. לצד כל אלה, המעבר להורות נמצא כקשור לעלייה במדדי משמעות חיים הבוחנים למשל צמיחה אישית ותחושת מטרה בחיים. מגמות הפוכות אלה (ירידה באושר לצד עלייה במשמעות חיים) הוגדרו בספרות הפסיכולוגית כ"פרדוקס ההורות".

במחקר ישראלי עדכני (Shenkman & Shmotkin, 2014) נבדק האם פרדוקס ההורות מתקיים גם בקרב מדגם הומוסקסואלי. לשם כך נדגמו 204 גברים הומוסקסואלים, ומתוכם נמצאו ארבעים וחמישה אבות הומוסקסואלים אשר להם הוצמדו משתתפים הומוסקסואלים שאינם אבות, ושזהים לאבות במשתנים הסוציו-דמוגרפיים (גיל, השכלה, מוצא, מצב זוגי). השערת המחקר הייתה כי בקרב אבות הומוסקסואלים, אבהות תתקשר לעלייה במשמעות חיים וגם עם עלייה במדדי אושר. הרציונל לכך הניח כי הורות בקרב גברים הומוסקסואלים אינה נתפסת כדבר מובן מאליו, ומצריכה התגברות

לפונדקאות מקומית אשר עלותה זולה במידה ניכרת ביחס לפונדקאות חו"ל). בהתאם לפער זה שבין מסר המעודד הורות ובין הערמת קשיים בתהליך זה כלפי הומוסקסואלים אכן נמצא כי בקרב הומוסקסואלים ישראלים אשר הביעו רצון עז להפוך להיות הורים (68.2% מהמדגם), רק 31% העריכו בסיכוי גבוה שאכן יהיו להורים. פער זה בין רצון גבוה להורות ובין הערכת הסיכוי הנמוכה לכך, נמצא כגבוה יותר בארץ ביחס למדגם דומה בארה"ב. פער זה שבין הרצון להורות ובין הערכת הסיכוי למימושה נמצא כמנבא מובהק לקיומם של סימפטומים דיכאוניים. מעבר לכך, עולה מהמחקר כי הערכת סיכוי נמוכה לכך שהמשתתף ההומוסקסואל יהפוך באמת להורה נמצאה כמנבאת דיכאון באופן חזק יותר מאשר משתני ליבה כגון מצב בריאותי או מצב כלכלי (Shenkman, 2012). דומה כאמור, כי סוגיית ההורות מעסיקה מאוד גברים הומוסקסואלים בישראל, הם מראים מוטיבציה גבוהה לכך, אך ספקנים לגבי הסיכויים למימושה. ספקנות זו נמצאה כמקושרת

על מערך מכשולים כלכליים, משפטיים וחברתיים. כמו כן הפיכה להורה הומוסקסואל מצריכה תכנון מוקדם לאופן שבו רוצה אותו אינדיבידואל להפוך להורה (דרך פונדקאות, הורות משותפת, אימוץ). ההשערה הייתה שהצלחה במימוש הרצון להורות הומוסקסואלית, בדרך שאינה סלולה בבהירות, תקושר לעלייה במדדי אושר, באופן שיאפיל על כלל הקשיים הרגילים המקושרים עם הורות (פחות שינה, האטה בציר המקצועי וכו').

ממצאי המחקר הראו כי בהתאם להשערה המרכזית אכן פרדוקס ההורות לא נמצא בקרב מדגם הומוסקסואלי ישראלי, כך שהורות בקרב אוכלוסייה זו נמצאה כקשורה גם עם עלייה במשמעות חיים אך גם עם מדדי אושר. עוד נמצא כי בשונה ממדגמים הטרוסקסואלים,

עם פגיעה פוטנציאלית ברווחתם הנפשית (עלייה בסימפטומים דיכאוניים). אלו ממצאים מדאיגים ברמה הפסיכולוגית אשר מצביעים על פגיעות דיכאונית הקשורה בקושי לממש את הרצון להורות, בקרב אוכלוסייה הפגיעה לדיכאון גם כך מעצם היותה קבוצת מיעוט.

המעבר לאבהות בקרב אבות הומוסקסואלים בישראל

המעבר להורות בקרב הטרוסקסואלים נחקר בצורה נרחבת. המעבר שבין זוגיות להורות נמצא כקשור עם ירידה בשביעות רצון מהחיים, ירידה במדדי אושר, ירידה ברגשות חיוביים, ירידה בסיפוק מהקשר הזוגי, ועלייה במדדי דיכאון וחרדה. פגיעה זו ברווחה הנפשית הסובייקטיבית קשורה ככל הנראה לפגיעה באיכות השינה סביב המעבר להורות, בעלייה בקונפליקטים זוגיים, ביותר קשיים כלכליים,

וכאב. עם זאת, תחושות אלו נפוצות בקרב ילדים של כל אוכלוסיית הורים שאינה עונה להגדרה הקלסית של אב ואם הנשואים זה לזו ומתגוררים יחדיו (לדוגמה משפחות של הורים גרושים, משפחות שאחד מההורים נפטר, משפחות שאחד מההורים אינו מתגורר בארץ).

כן נמצא כי ילדים הגדלים במשפחות חד-מיניות, ביחס לילדים ממשפחות הטרוסקסואליות, הציגו יכולת טובה יותר להבנת רגשות, ופתיחות גבוהה יותר לשונות חברתית ותרבותית. דומה כי ילדים הגדלים במשפחות חד-מיניות נוטים לפתח תפיסות מגדריות פחות סטראוטיפיות מילדים הגדלים במשפחות הטרוסקסואליות, וזאת לאור חשיפתם לשונות ולגיוון.

סיכום

במאמר קצר זה ביקשתי לסקור את נושא האבהות ההומוסקסואלית תוך שימת דגש על ההקשר הישראלי. נבחן המפגש בין החברה הישראלית, אשר מצד אחד מקדשת משפחתיות ומעודדת הורות, ומהצד השני מערימה קשיים רבים בפני ההומוסקסואלים המבקשים להיות להורים. הוצגו ההשלכות האפשריות של פער זה על הרווחה הפסיכולוגית של גברים ההומוסקסואלים. כמו כן הוצגו במאמר התרומות לרווחה הפסיכולוגית של ההומוסקסואלים בהיותם אבות. בסוף המאמר נסקרו ממצאים על אודות ילדים הגדלים במשפחות חד-מיניות. מאמר זה מזמין להמשך שיח בדבר אבהות ההומוסקסואלית, נוכח אוכלוסייה של אבות ההולכת וגדלה עקב שינויים טכנולוגיים, פוליטיים, תרבותיים וגלובליים. סוכני שינוי פוליטיים-חברתיים נקראים לבחון את היכרותם עם נושא האבהות ההומוסקסואלית כמו גם לבחון את מאמציהם לסלול דרך מזמינה וחלקה יותר לאבהות בקרב גברים ההומוסקסואלים בישראל.

מקורות

Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family, 72*, 3–22.

Gates, G. J. (2014). *LGB families and relationships: Analyses of the 2013 National Health Interview Survey*. The Williams Institute. Retrieved from <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/lgb-families-nhis-sep-2014.pdf>

Riskind, R. G., & Patterson, C. J. (2010). Parenting intentions and desires among childless lesbian, gay, and heterosexual individuals. *Journal of Family Psychology, 24*, 78–81.

Shenkman, G. (2012). The gap between fatherhood and couplehood desires among Israeli gay men and estimations of their likelihood. *Journal of Family Psychology, 26*, 828–832.

Shenkman, G. (2015). Classic psychoanalysis and male same-sex parents: A reexamination of basic concepts. *Psychoanalytic Psychology*. Advance online publication.

Shenkman, G., & Shmotkin, D. (2014). "Kids are joy": Psychological welfare among Israeli gay fathers. *Journal of Family Issues, 35*, 1926–1939.

Taubman - Ben-Ari, O. (2014). Well-being and personal growth in emerging motherhood: and what about meaning? In A. Batthyany & P. Russo-Netzer (Eds.), *Meaning in positive and existential psychology*. New York: Springer, 415–434.

בקרב אבות ההומוסקסואלים אבהות קושרה עם פחות סימפטומים דיכאוניים ביחס לאלו שאינם אבות. אחד מההסברים המרכזיים לממצאים הללו נשען על ממצאים ממחקרים שנערכו בקרב נשים שהתקשו להיכנס להיריון ושנעזרו בטיפולי הפריה. בקרב נשים אלו, אשר התאמצו לממש משאלתן לאימהות, נמצא כי המעבר לאימהות היה מקושר גם עם עלייה במשמעות חיים וגם עם עלייה במדדי אושר (Taubman - Ben-Ari, 2014). דומה כי ההתגברות על מכשולים בדרך להורות, תכנונה ותפיסתה כמהלך שאינו מובן מאליו מקושרים עם עלייה גם במדדי אושר וגם במדדי משמעות. מסלול זה משותף לאבות ההומוסקסואלים ולאמהות החוות קשיים במהלך הכניסה להיריון או במהלך ההיריון והלידה עצמם.

במחקר המשך שנערך לאחרונה גם כן בישראל, נאספה דגימה רחבה של אבות ההומוסקסואלים והטרוסקסואלים, ושמנתוכה הושו תשעים אבות ההומוסקסואלים לתשעים אבות הטרוסקסואלים שהיו דומים להם במשתנים סוציו-דמוגרפיים. ממצאי המחקר הראו כי אבות ההומוסקסואלים הראו נתונים גבוהים מאבות הטרוסקסואלים בשביעות רצון מהחיים ומדדי אושר כלליים. כאמור, נראה כי אבהות בקרב ההומוסקסואלים היא גורם חוסן פסיכולוגי המתבטא ברווחה נפשית סובייקטיבית גבוהה. הצד ההפוך למטבע זה, ושהוצג מוקדם יותר במאמר, מצביע על כך שקושי במימוש אבהות בקרב ההומוסקסואלים (הערכת סיכוי נמוכה לאבהות) הוא גורם מאיים על הרווחה הפסיכולוגית המתבטא בפגיעות גבוהה לדיכאון.

ילדים הגדלים במשפחות עם אבות ההומוסקסואלים

תהליך החברות מכוון להפנמת מודל משפחתי המכיל דמות אב ודמות אם. באופן דומה, גם מרבית התאוריות הפסיכולוגיות מתייחסות לקיומם של אב ואם במערכת המשפחתית ומצביעות על כשלים התפתחותיים אפשריים כאשר דמויות אלו נעדרות או מתפקדות בצורה לקויה. בהתאמה לכך, לאורך השנים, הועלתה ביקורת כלפי משפחות של אבות ההומוסקסואלים לפיה היעדרות האם מן המשוואה עלולה להוביל לכשלים התפתחותיים-פסיכולוגיים בקרב ילדים הגדלים בתאים אלו. התבוננות וקריאה מחודשת בתאוריות הפסיכולוגיות הקלסיות, מציעה כי התייחסות לאם ולמינה כספקים הבלעדיים לפונקציות פסיכולוגיות מרכזיות כהזנה, החזקה והכלה, בעוד לגבר פונקציה חיצונית שתפקידה חיזוק האם או שבירת הסימביוזה בינה ובין התינוק, היא הסתכלות קונקרטי וצרה, המייצרת קישור שאינו מחויב במציאות בין מין ובין פונקציות פסיכולוגיות מסוימות (Shenkman, 2015). לכן, הסתכלות פוסט-מודרנית תבקש לנתק קישור זה ותחדד כיצד ניתן לראות באימהות תפקיד שאינו נגזרת בלעדית של הביולוגיה הנקבית, וכי גם אב, הטרוסקסואל או ההומוסקסואל, יכול למלא פונקציות פסיכולוגיות אימהיות. ייצוגים של אימהות כגון אמפתיה, הכלה, ורגישות יכולים להיות ממומשים גם על ידי גברים. דימויים אימהיים כאמור יכולים כאמור להיות פתוחים להזדהות והפנמה גם על ידי גברים וגם על ידי נשים, ואינם חייבים להיות מוגבלים בשל המין. לאור הסתכלות זו, נצפה כי ילדים שגדלים במשפחות חד-מיניות לא יראו חסכים פסיכולוגיים מיוחדים, משום שגם אבות יכולים למלא פונקציות אימהיות.

ואכן, ממצאים מחקרניים מבהירים בצורה חד-משמעית כי ילדים הגדלים במשפחות חד-מיניות אינם שונים מילדים הגדלים במשפחות הטרוסקסואליות בהתפתחות קוגניטיבית ורגשית, ביחסים עם קבוצת השווים, בתפיסה עצמית, בשיפוט מוסרי, בתפקידי מגדר, ובנטייה מינית (Biblarz & Stacey, 2010). הנטייה המינית של ההורה, אינה מנבא מובהק לרמת התפתחותו או רווחתו של הילד.

אין להתעלם מכך שהורים ההומוסקסואלים חשופים כקבוצת מיעוט להומופוביה והטרוסקסיזם. בהתאם, ילדיהם חשופים לעול הסטיגמות החברתיות, ולתהליכי אפליה, דבר היכול להוביל לתחושות של כעס